

2. Колодчук Д. В. Сучасна історіографія історії Нової Січі. *Наукові праці*. Т. 115. Вип. 102. 2009. С. 101–105.

3. Лиман І. «Російське» та іноземне чернецтво на півдні України в перші роки після ліквідації Вольностей Війська Запорозького. *Україна в Центрально-Східній Європі*. № 7. 2007. С. 239–238.

4. Цигульський С. М. Козацтво Лівобережної України: економічний, соціально-правовий, військовий і політичний аспекти (кін. XVIII – поч. XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України / Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2015. 21 с.

Петриченко Катерина

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ВИВЧЕННЯ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ДІЯЧІВ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921 РР.) ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОРДОННОГО ПАСПОРТУ

Анотація. У статті висвітлено значення українського закордонного паспорта як одного із важливих джерел дослідження життя та діяльності діячів періоду Української Революції (1917–1921 рр.). Велику увагу приділено розкриттю структурних частин документа, пов'язаних із характеристикою особи, та наведено приклади закордонних паспортів безпосередніх учасників подій.

Ключові слова: Українська революція, український закордонний паспорт, джерело.

Abstract. The article highlights the importance of the Ukrainian passport as one of the important sources of research on the life and work of figures of the Ukrainian Revolution (1917–1921). Much attention is paid to the disclosure of structural parts of the document related to the characteristics of the person and examples of passports of the direct participants in the events are given.

Keywords: Ukrainian revolution, Ukrainian international passport, source.

Під час Української революції (1917–1921 рр.) на історичну арену вийшла нова група осіб, яка посіла провідне становище у політичній, економічній, військовій, культурній, науковій та інших галузях людської діяльності. Крім того, у період Української революції з'являється новий пласт документів, які відіграють значну роль у дослідженні біографій діячів цього періоду. Серед них вагоме місце належить закордонному паспорту громадянина Української Народної Республіки (УНР). Часовими межами його існування є листопад 1917 р. – 1924 р.: від пропозиції про його запровадження генеральним секретарем Олександром Шульгіним (28 листопада 1917 р.) [3, с. 29] і до закриття останніх дипломатичних місій, що його видавали (в середині 1924 р.) [2, с. 253].

З огляду на це метою статті є показати використання закордонного паспорта як одного із важливих джерел дослідження персоналій періоду

Української революції (1917–1921 рр.). Автором поставлені такі завдання: 1) розкрити структуру документа, пов'язану з характеристикою особи; 2) навести приклади паспортів безпосередніх учасників подій.

За часи Української революції сформувалося кілька сфер використання закордонного українського паспорта. По-перше, його варто розглядати через зовнішню політику, зокрема через дипломатичні відносини, які встановлював уряд УНР з іншими країнами. По-друге, важливе значення мали і приватні переміщення населення, так звана побутова сфера його використання. Існувало чимало причин на те: виїзд на навчання, на лікування, з'єднання з родиною, за кордон (наприклад євреїв до Америки, Палестини) тощо.

З огляду на особливості діяльності паспорти поділялися на дипломатичні та звичайні закордонні. Перші належали фахівцям, що працювали у сфері дипломатії та їхнім сім'ям, а також особам, котрі виїжджали за кордон з дипломатичними дорученнями. Звичайний паспорт міг отримати будь-хто, хто планував виїхати до іншої держав, але за наявності громадянства УНР.

Закордонні паспорти періоду Української революції можна безперечно вважати одним із вагомих джерел до вивчення біографії осіб, яким вони належали, оскільки вони містять чимало даних про власника документа: 1) інформацію про місце і дату народження; 2) портретні дані – опис кольору очей, волосся, зросту, форми обличчя; 3) професію; 4) інформацію про сім'ю – дружину, дітей, батьків; 5) автограф (підпис) власника документа; 6) дати виїзду і в'їзду особи з або на дану територію; 7) мета виїзду; 8) часом містяться дані про віросповідання; 9) специфічні нюанси зовнішності (наявність бороди, каліцтв, татуювань тощо); 10) візи, які показували географію переміщення особи.

Важливим елементом паспорта є присутність у ньому іконографічної інформації – фотографії особи, що є не менш важливою його характеристикою поряд із фактами біографії. Це є важливим доповненням до описового портрета, бо досліднику надається можливість побачити зовнішній вигляд власника документа у певний період його життя.

Крім того, паспорти містили національну символіку Української Народної Республіки (тризуб) або Західноукраїнської Народної Республіки (на фоні тризуба було зображення лева у короні, що підіймається вгору), чим відрізняли своїх власників на міжнародній арені як представників певної території і громадянської приналежності.

Розглянемо детальніше закордонні паспорти УНР на прикладах. Зокрема, одним із дипломатичних паспортів є документ, виданий 06 січня 1922 р. за № 327 референту міністерства закордонних справ, приват-доценту Софії Русовій. У ньому міститься інформація про те, що вона народилась у 1856 р., мала середній зріст, овальне обличчя, сиве волосся та сірі очі [5, арк. 252–253 зв.].

А вже 08 травня 1922 р. у Відні почесному професору Софії Русовій було видано звичайний закордонний паспорт Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). У документі зазначалося, що вона їде з Відня до всіх держав Європи і назад [6, арк. 1–7 зв.]. У ньому знаходимо більш детальний опис місця і дати

її народження – 18 лютого 1856 р. в Олешні. Цікавою особливістю паспорта ЗУНР є те, що він містив 16 сторінок, і записи були зроблені українською, французькою та англійською мовами. Згідно зі штемпелями та записами за 1922–1923 рр., бачимо, що діячка активно перетинала кордони Нідерландів, Чехословацької Республіки, Італії, що підтверджує її активну участь у міжнародному жіночому русі у Гаазі (1922 р.), Римі (1923 р.) тощо [1, арк. 315].

Наприклад, Іван Омелянович Павленко, за даними паспорта береїтор, народився 31 серпня 1881 р. на Кавказі. Мав високий зріст, шатен з карими очима. У паспорті вклеєне фото власника, залите тушшю навколо особи. Виданий паспорт 20 лютого 1921 р. Українською дипломатичною місією в Речі Посполитій та термін до 01 січня 1922 р. Пізніше він був продовжений до 01 січня 1923 р. [4, арк. 157–161]. У паспорті також вказано, що 18 травня 1921 р. власник документа був повінчаний панотцем 1-ї Стрілецької Запорізької дивізії в таборі Вадовице з громадянкою удовою Фаїною Ігнатовою Янушевською, 29 років, православною [4, арк. 160 зв.].

Щодо даних про сімейний стан, то у деяких паспортах зазначені також батьки, дружини та діти. Зокрема, у закордонному паспорті громадянина Західноукраїнської народної республіки автотехніка Лисюка Каленика, який народився 1887 р у Жмеринці, вписані ще троє членів сім'ї: дружина Зінаїда (25 років), а також 2 діти – Петро (4-х роки) та Володимир (4 місяці). Про дружину відомо з документа, що вона була домогосподаркою, мала сині очі та темне волосся, середню постать та подовжене лице. У паспорті також збереглося фото сім'ї [7, арк. 244–253].

Отже, закордонні паспорти громадян УНР є одним із важливих джерел особистого походження, що містять важливу інформацію для вивчення життя та діяльності діячів періоду Української революції (1917–1921 рр.). З огляду на особливості діяльності, він використовувався як з дипломатичною метою, так і в приватних переміщеннях. Завдяки цим документам можливе відкриття нових імен, а також фактів щодо портретних даних, професії, походження, релігійної та сімейної приналежності їхніх власників.

Джерела та література

1. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: жінки в громадському житті України, 1884–1939. Київ: Либідь, 1995. 424 с.
2. Трембіцький В. Останні дипломатичні представництва Української Народної Республіки (1920–1923). Календар Союзу українців-католиків Америки «Провидіння» на рік Божий 1982. Філадельфія, 1981. С. 253–296.
3. Українська Центральна Рада: документи і матеріали: у 2-х т. Київ, 1996. Т. 1. 589 с.
4. ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України). Ф. 1092. Оп. 5. Спр. 15. 229 с.
5. ЦДАВО України. Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 170. 298 с.
6. ЦДАВО України. Ф. 3889. Оп. 1. Спр. 1. 31 с.
7. ЦДАВО України. Ф. 4440. Оп. 1. Спр. 43. 393 с.